

Сендецька І.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

*Науковий керівник:
канд. юр. наук, викладач кафедри
цивільного права і процесу
юридичного факультету ЗУНУ
Паращук Л. Г.*

ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Повага та захист прав людини на сьогодні є одним із пріоритетів діяльності Європейського Союзу (далі – ЄС), відповідно до мети та принципів організації, закріплених в установчих договорах. У Європейському Союзі немає інтегрованого механізму захисту прав людини. Національні системи захисту прав людини, які діють у кожній державі-члені ЄС, доповнюють систему захисту прав людини Союзу. Крім того, захист прав людини є невід'ємною частиною діяльності Ради Європи.

ЄС дотримується прав людини, демократії та верховенства права. Вони є основними цінностями, на яких засновано Європейський Союз, а повага до прав людини є необхідною умовою членства в ЄС, умовою законності його дій і центральним елементом його зовнішніх відносин [2].

Однак ефективність європейської політики щодо запобігання порушенням і реагування на них, а також досягнення прогресу в цій сфері може бути поставлена під сумнів. Міграційна політика та політика надання притулку, політика жорсткої економії, політика безпеки та боротьби з тероризмом, економічна та торгова політика, корпоративне регулювання – все це залишається проблематичним, іноді навіть прокладаючи шлях до серйозних порушень громадянських і політичних прав, а також економічних і соціальних прав. Усі ці сфери політики потребують ретельного реформування, щоб забезпечити повагу та заохочення прав людини та зміцнити верховенство права. Подібним чином зміцнення прав людини, демократії та верховенства права необхідно захищати завжди, у будь-якому місці та за будь-яких обставин. Цей пріоритет має підтримуватися завжди та в усіх аспектах відносин ЄС із третіми країнами.

Систематичний контроль за дотриманням прав та свобод людини в ЄС здійснює Суд справедливості Європейського Союзу. Суд справедливості ЄС встановив унікальний зв'язок права ЄС з приватними особами, не обмежуючись взаємодією лише з державами-членами. Це пов'язано з принципами абсолютного верховенства права ЄС та прямої дії деяких норм права ЄС, які гарантують захист прав приватних осіб.

Суд справедливості ЄС займався утвердженням прав людини в контексті захисту економічних свобод Союзу, навіть тоді, коли установчі договори не містили положень щодо прав людини. Наприклад, Єдиний Європейський Акт 1987 року став першим актом, який офіційно визнав права людей на рівні тодішніх Співтовариств. Суд справедливості ЄС вже до того часу розглядав справи, що стосувалися прав людини. Коли ж було засновано ЄС, в Маастрихтському договорі було повністю перейнято обґрунтування необхідності дотримання прав людини, яке виробив Суд справедливості ЄС своєю практикою. Хоча захист прав людини не є головною функцією Суду справедливості ЄС, він став важливим інститутом у цій галузі [3, с. 175].

Як показує аналіз європейського досвіду, на ранніх етапах свого розвитку ЄС не приділяв особливої уваги правам людини. Вважалося, що такі питання виходять за межі цілей економічної інтеграції, і тому перелік прав людини не повинен бути включений до установчих договорів Європейського співтовариства. Крім того, положення законодавства ЄС тлумачилися як такі, що мають перевагу над положеннями національних конституцій держав-членів щодо прав і свобод людини. Це викликало побоювання з боку інституцій ЄС щодо того, що від держав-членів можуть вимагати привести положення законодавства ЄС у відповідність із їхнім внутрішнім законодавством для захисту прав людини. З іншого боку, компетенція інституцій Європейського співтовариства у сфері прав людини була обмежена: ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що звужувало його можливості займатися захистом прав і свобод людини [4, с. 134].

Розглядаючи справи, Європейський суд лише зрідка мав справу з політичними та соціальними правами, а тому не розглядав питання прав людини систематично. Проте саме Суд мав почати надавати Співтовариству компетенцію у сфері прав людини. Національні суди тиснули на Європейський суд, відмовляючись визнавати верховенство права Європейського співтовариства, якщо воно не гарантувало захисту прав людини.

Основною організацією, що відповідає за захист прав і свобод людини, традиційно є Рада Європи, заснована в 1949 році. Відповідно до Статуту Ради Європи, організація покликана сприяти духовним і моральним цінностям, які є загальноприйнятною спадщиною своїх народів і справжнім джерелом індивідуальної свободи, політичної свободи та верховенства права, тобто принципи, які є основою всіх справжніх демократій. З моменту свого створення Європейське співтовариство підтримує тісні відносини з Радою Європи. Договір про заснування Європейського Співтовариства містив окрему статтю 3037 (нині – стаття 220 Договору про функціонування ЄС), яка посилює необхідність встановлення відповідних форм співпраці з Радою Європи [2].

На практиці європейська країна не може приєднатися до ЄС, якщо вона не є членом Ради Європи. У рамках Ради Європи створено ефективну систему захисту прав людини. Основними документами, на яких вона базується, є Європейська конвенція, Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція проти катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, Рамкова конвенція про захист національних меншин. Виконання цих документів державами-членами Ради Європи контролюється системою контролюючих органів, які мають відповідні повноваження.

Система норм і механізмів захисту прав і свобод людини в ЄС включає різноманітні документи, які мають як обов'язкову, так і декларативну силу. Договір про Європейський Союз (ДЄС) містить кілька положень, що стосуються прав людини. У статті 2 зазначено, що Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, в якому переважають плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками та чоловіками. Стаття 6 ДЄС встановлює принцип поваги до основних прав і свобод. Він підкреслює, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, є спільними для конституційних традицій усіх держав-членів, які, у свою чергу, становлять загальні принципи права Союзу. Так, зокрема, Хартія основних прав Європейського Союзу, прийнята в 2007 році, має особливий статус у праві ЄС. Хартія містить детальний перелік основних прав і пов'язаних із ними свобод, які приписуються кожній людині на території Європейського Союзу, включно із громадянськими, політичними, економічними, соціальними та культурними правами. Відповідно до положень Хартії, усі ці права мають однаковий правовий режим, що означає остаточний відхід від концепції «ринкової людини» [1].

Юридична рівність передбачає рівність усіх людей перед законом. Соціальна рівність означає рівність незалежно від приналежності до певної соціальної групи (стать, раса, релігія, вік, сексуальна орієнтація тощо). Політична рівність означає рівність незалежно від національності людини. Особисті права і свободи (Розділи I і II) належать до природних і невід'ємних прав кожної людини від народження. До них належать право на людську гідність, право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на захист персональних даних, право на одруження та заснування сім'ї, свободу думки та віросповідання, свободу вираження поглядів та свободу інформації, свободу пересування та вибір місця проживання, право на притулок [5].

Економічні, соціальні та культурні права базуються на принципі соціальної держави й закріплені в розділі II «Свобода», розділі III «Рівність» і розділі IV «Солідарність». До таких прав належать право

власності, свобода економічної діяльності, праця та пов'язані з нею права працівників, соціально-економічні права осіб, які потребують підвищеного соціального забезпечення, право на захист сім'ї, матері та дитини, право на соціальне забезпечення та соціальну допомогу, право на охорону здоров'я, право на доступ до послуг загального значення, свобода мистецтва і науки, право на освіту, а також гарантія високого рівня захисту екологічного права та прав споживачів.

Таким чином, за останні 60 років Європейський Союз пройшов довгий шлях, щоб створити власну систему захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що можна скористатися правами людини, до положень законодавства ЄС із розробки власного каталогу прав людини – Хартії основних прав. Крім того, набуття чинності Лісабонської угоди створило правову основу для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини. Усе це обумовлює необхідність визначення щодо того, чи потрібно Україні вдосконалювати власну систему прав людини, оскільки, за критеріями вступу до ЄС, повноправним членом Європейського Союзу може стати лише держава з належним рівнем дотримання прав людини та її основних свобод.

Список використаних джерел

1. Dietrich Schindler. European Convention on Human Rights in Practice // University of Zurich, January 1962.
2. Human Rights and the Council of Europe [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/human-rights/human-rights-and-the-council-of-europe/>. Дата звернення: 01.04.2023 р.
3. Комарова Т. В. Суд справедливості ЄС як орган захисту основоположних прав людини. *Держава і право*. Випуск 80 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2018. С. 173 – 188.
4. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. К. : «К.І.С.», 2010. 536 с.
5. Табушка С. Розвиток захисту прав людини в межах правової системи Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: space.nbuv.gov.ua Дата звернення: 01.04.2023 р.